

РОДИННЕ МЕЦЕНАТСТВО ТАРНОВСЬКИХ – ГОРДІСТЬ НАЦІЇ

Давньогрецький філософ Платон стверджував, що догоджати в ім'я добродійства чудесно за будь-яких обставин. Меценатство в Україні має глибокі корені та давні традиції, започатковані та підтримані відомими добродійниками. Унікальним явищем української історії є меценатська та громадська діяльність родини Тарновських, яка залишила значний слід в українській культурі XIX ст. Будучи високоосвіченими людьми свого часу, Тарновські належали до справжніх патріотів своєї Батьківщини, гідно представляли українську національну еліту.

Родоначальником династії Тарновських був Іван Ляшко, який у 1685 р. отримав від прилуцького полковника Горленка млин на річці Удаї та сіножать. І.Мазепа гетьманським універсалом підтвердив маєтність Федора Ляшка, який придбав собі прізвище Тарновський. Прізвисько Тарновські-Ляшки має польське походження. За часів Петра I отримали спадкове дворянство, примножили його та породичалися: з Бутовичами, Милорадовичами, Кулябками, Туманськими, Стороженками та ін.

Враховуючи їхній вклад у розвиток української культури і науки з-поміж усіх Тарновських виділяють три непересічні постаті: Григорій Степанович (близько 1784–1853), Василь Васильович (1810–1866) та син останнього – також Василь Васильович (1838–1899). Їхні імена нерозривно пов'язані з Качанівкою (спадок від матері), власником якої став у 1824 р. Г.С. Тарновський. Він підтримував бідних митців, що не мали власного притулку. Меценат володів дев'ятьма тисячами кріпацьких душ і землями у Київській, Чернігівській та Полтавській губерніях. Качанівка відіграла велику роль у творчості багатьох відомих діячів. Завдяки великому внеску її власників вона була перетворена на «вирій, куди зліталось різне українське вчене, художнє та письменне птаство» такі, як композитор М.Глінка, письменник М.Гоголь, живописець Штернберг, історик Микола Маркевич, поет Віктор Забіла та ін. Григорій Степанович зберіг і дбайливо доглядав усі місця, пов'язані зі знайомими особистостями, що перебували в його маєтку. До речі, художника Василя Штернберга, приятеля й однокласника Шевченка по Академії мистецтв, Г.С. Тарновський утримував власним коштом під час навчання в Академії. Вдячний художник лишив нам живописні зображення ставка і палацу в Качанівці, а також Михайла Глинки і господаря. Художник Л.Жемчужников у своїх спогадах писав про Г.Тарновського: «Григорій Степанович был оригинал по манерам, по одежде, с музыкальным сумбуром в голове и с таким же понятием о живописи, но при всем этом я нехотя высказываю его смешные стороны, так как он был добр и имел значительные достоинства, хотя бы то, что у него проживали и пользовались гостеприимством знаменитости...». Хочу звернути увагу на те, що у 40 роки до Качанівки навідався Т.Г. Шевченко, який познайомився з Г.Тарновським. Досить довго вони листувалися, але, на жаль, після смерті мецената було знайдено лише 2 листа Т.Шевченка. 25 січня 1843 р. з Санкт-Петербурга Тарас Григорович писав: «Спасибі Вам, Григорій Степанович, що Ви мене таки не забуваєте, ще раз спасибі! А я вже думав, що мене всі одцурались, аж бачу ні, есть ще на світі хоч один щирий чоловік... Ох, якби то мені можна було приїхати до солов'я, весело б було!... Ще ось що: намалював я се літо дві картини і сховав, думав, що Ви приїдете: бо картини, бачте, наші, то я їх кацапам і не показував, але Скобелев таки пронишпорив і одну вимантачив, мандрувала за яким-небудь москалем (бо це, бачте, моя «Катерина»), то я думаю послати її до Вас». Григорію Тарновському за його любов до мистецтв і допомогу художникам було надано звання «Почетного Вольного Общника СПб Академии Художников». Подружжя Тарновських померло майже одночасно. Обоє були поховані 10 грудня 1853 року в склепі під Георгієвською церквою на території садиби.

Спадок бездітного Г.С. Тарновського перейшов до його небожа Василя Васильовича Тарновського (старшого). Який, як відомо, закінчив Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька (одночасно із Гоголем), юридичний факультет Московського університету, вчителював у Житомирській гімназії та мріяв викладати у Київському університеті св. Володимира. Він був членом Чернігівського губернського комітету, що займався поліпшенням та облаштуванням побуту поміщицьких селян, членом-експертом редакційної комісії при Головному комітеті з питань селянства і це ще не весь перелік його діяльності. Василь Васильович пише праці: «Общие основания освобождения крестьян по желанию их помещиков в Полтавской и Черниговской, Курской и Харьковской губерниях», «Записка об устройстве крепостных крестьян в Киевской, Подольской и Волынской губерниях» і найголовнішу з них у 1857 р.–

«О крепостном праве в России и необходимости устраниения его». Василь Васильович, незважаючи на знатність, завжди залишався скромною людиною. У Качанівці, Потоках, Києві Тарновський спілкувався з відомими представниками громадського та культурного життя: Т.Шевченком, П.Кулішем, В.Білозерським, М.Костомаровим, М.Гулаком та іншими, допомагав їм у скрутний час. Так, він великодушно виділив 1000 крб. сріблом на видання «Етнографічних записок» П.Куліша. В цілому ж матеріальна допомога, яку надав В.Тарновський, складала величезну, як на той час, суму – 3660 крб. Але найбільшу прихильність Василь Тарновський виявив до Тараса Шевченка, з яким познайомився ще 1843 або 1845 році, будучи управителем дядькового маєтку в с. Потоках. Під час арешту й слідства над поетом, родина Тарновських переховувала його вірші. Підійшовши практично до своїх справ, він заснував народні школи для селян у Качанівці,

Антонівці, Парафіївці з доброю оплатою вчителям. Часом і сам навчав дітей грамоті, в чому йому допомагали сини.

Не можна не згадати найяскравішу постать родини Тарновських, відомого мецената і фанатичного колекціонера української минувшини – Василя Васильовича–молодшого. В.В.Тарновський (молодший) закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. У 18 років поставив собі мету зібрати якомога повнішу колекцію предметів, що характеризувала б історію та старовинний побут Батьківщини. Вбачаючи у колекціонуванні служіння народів, громадянський обов'язок, Тарновський віддав цій справі неабияку енергію, талант і чималі кошти. Для Тарновського дотримання та відродження українських традицій не було захопленням чи грою. Для нього це був спосіб самовираження і самореалізації своїх поглядів на життя. В його маєтку — [Качанівці](#) — збиралися визначні діячі української культури ([М.Костомаров](#), [П.Куліш](#), [Марко Вовчок](#), а також [Ілля Рєпін](#) та інші) у колі яких Тарновський мав дружнє прізвисько «Гетьман». Для своїх найближчих друзів Василь Васильович разом зі своєю донькою Софією (дружина померла досить рано) відтворював український звичай прийому гостей, але робив це не в палаці, а в тій самій селянській хаті, яку сам Тарновський називав «Порада». Завдяки йому Україна володіє більшістю збережених творів Т.Г.Шевченка як поетичних, так і малярських, та особистих речей. Без перебільшення Василя Васильовича можна назвати творцем Шевченкіани, адже його збірка стала основою для створення Національного музею Т.Шевченка у Києві та музею поета у Каневі. Не можливо оминати своєю увагою славнозвісну колекцію українських старожитностей. В.В.Тарновський разом із дядьком Яковом Васильовичем виділили кошти на будівництво Бактеріологічного інституту в Києві. Дружні стосунки пов'язували Тарновського-молодшого з П.Кулішем. Він, як і батько, продовжував допомагати письменникові: постачав того книжками іншомовних авторів для перекладу, збирав рукописи-автографи, завдяки йому вийшов роман «Чорна рада». Захоплення національною минувшиною було настільки сильним, що навіть перебуваючи у Росії, Тарновський-молодший одягався в український одяг. Письменниця Марко Вовчок у 1857 році так описувала свою зустріч з юнаком: «Бачила Василька Тарновського у синіх шароварах, у сорочці вишиваній і в чемерці, привітав нас любенько...». Збирання і збереження старожитностей вимагали великих витрат, і одного дня Тарновський побачив, що заборгував... довелося продати родовий маєток у Качанівці. У 1896 р. створено музей Чернігівської губернської вченої архівної комісії (нині Чернігівський історичний музей ім. В.В.Тарновського). Тарновський-молодший помер 13 червня 1899 року, так і не побачивши свого музею обнародуваним. Поховали його в Києві на Аскольдовій могилі, а у 1930-х роках перепоховали на Звіринецькому кладовищі.

Висвітливши вагому значимість цих постатей у розвитку культури України XIX ст., не можна залишити осторонь питання мотивації, коли кілька поколінь родини витрачали величезні кошти на меценатську діяльність. Основним мотивом громадської діяльності родини Тарновських, як ми пересвідчуємося, були суто патріотичні прагнення, що сприяли створенню історичного середовища, в якому виховувалася українська національна ідея та її носії – українська інтелігенція.